

Перспективи створення туристичних кластерів на території Поділля

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського,
м. Вінниця,
e-mail: Lkyrylyukm@rambler.ru

Анотація. В загальних рисах охарактеризовано основні туристичні ресурси Поділля. Визначено, що регіон має значні туристичні ресурси. Дано характеристику діючим туристичним кластерам на території Поділля. Розглянуто перспективи створення нових туристичних кластерів. Проаналізовано особливості організації таких кластерів: «Кременець», «Вінниця», «Буша», «Межибіжжя», «Медобори – Сатанів». Обґрунтовано необхідність створення на базі уже діючих туристичних кластерів міста Кам'янець-Подільський та району єдиного кластеру «Кам'янець на Поділлі». Передбачено, що в майбутньому він стане ядром міжрегіонального багатофункціонального туристичного кластеру.

Ключові слова: туристичний кластер, туристичні ресурси, туристичні об'єкти, сільський туризм.

Вступ

Туристична галузь України є однією з небагатьох галузей господарства нашої країни яка відносно стабільно розвивається в останні роки. Паралельно з розвитком відбувається і пошук найбільш економічно вигідних шляхів її організації. На сьогоднішній день пропонується більше десятка варіантів оптимального вирішення цього питання. Одним із таких перспективних напрямків нами бачиться створення туристичних кластерів.

Мета показати особливості створення туристичних кластерів з врахуванням їх регіональних особливостей та подальшого використання в практичній діяльності.

Матеріали і методи

Вперше термін «кластер» почали використовувати в промисловості [7]. Але дуже швидко цей термін появився і в туризмі. В узагальненому вигляді під туристичним кластером розуміють взаємодію різних туристичних підприємств які використовують спільні туристичні ресурси і сконцентровані на певній території. Розглядові теоретичних основ створення і діяльності кластерів в туризмі в останні 3-7 років приділена певна увага в роботах Гайдука А.Б. [2], Гоблик В.В. [3], Чорненко Н.В. [11], Гонтаржевської Л.І. [4]., Басюк Д. [1] Семенов В.Ф., Мозгальова В.М., Давиденко І.В. [9], Л.М. Томаневич [10]

Зокрема Л. І. Гонтаржевська безпосередньо обґрунтовує науково-практичні засади туристичного кластеру та вказує на особливості впровадження цієї моделі в практику [4]. Семенов В.Ф., Мозгальова В.М., Давиденко І.В. [9] досліджують кластерну модель в рекреаційній галузі, і характеризують її як провідну форму територіальної організації туристичних підприємства. Вони ж стверджують, що саме кластер стимулює економічне зростання регіону через створення додаткових робочих місць.

Практичні аспекти функціонування туристичного кластеру локального рівня як фактору підвищення конкурентоспроможності туристичного продукту окремого міста розглядає Басюк Д. на прикладі міста Кам'янець-Подільський [1]. Окремим аспектам діяльності туристичних кластерів присвячені роботи і інших науковців.

Результати і обговорення

Туристичні кластери явище нове для такого давнього туристичного регіону як Поділля. Їх створення припадає на початок XXI століття. Всі діючі на сьогоднішній день кластери регіону знаходяться на початковій стадії свого розвитку. Вони ще не в повній мірі використовують наявний туристично-рекреаційний потенціал території. Але щоб його використовувати, необхідно знати його особливості. Дамо їм коротку характеристику.

Поділля належить до регіонів нашої країни з значними та різноманітними рекреаційними ресурсами. В першу чергу необхідно відмітити значну різноманітність рельєфу. На його території розташовані такі цікаві геоморфологічні об'єкти як Товтри, Кременецький кряж, Мале Полісся, Вороняки, Гологори, Подільське Полісся, Опілля. Крім того, на півдні, Поділля сильно розчленоване притоками Дністра, що дає змогу багатьом дослідникам виділяти тут горбогірний («каньйоний») тип місцевості і робить цю місцевість надзвичайно мальовничою [6].

Густа річкова мережа ще більше посилює мальовничість регіону. Особливо це проявляється на півдні. Каньйоноподібна долина Дністра та нижніх течій його приток завжди вабила і вабить велику

кількість туристів і звичайних цікавих. Центральна і північна частини Поділля характеризується великою кількістю ставків, що створені не тільки на середніх і малих річках, але навіть на невеличких струмках. Крім того природа наділила цей край і значною кількістю підземних вод. У їх складі необхідно виділити мінеральні води. Далеко за межами регіону відомі такі їх види як «Збручанська», «Регіна», «Микулинецька», «Новозбручанська», «Барчанка», «Перлина Поділля», «Нафтуся Прикарпатсько-Збручанська» та інші

Територія регіону характеризується і досить значними кліматичними відмінностями. Весна в південних районах регіону приходить на 2-3 тижні раніше ніж на півночі. Відповідно і досягання ранніх овочів і фруктів в південних регіонах відбувається значно раніше ніж на півночі.

Все це стало основою значної диференціації відповідно і рослинного світу, який за кількістю видів та їх унікальністю поступається лише Карпатам та Криму. Ліси Поділля також характеризується різноманітністю видового складу і мають значні регіональні відміни.

В наслідок такого природного різноманіття, в регіоні було створено найбільший в Європі Національний природний парк «Подільські Товтри» а також ряд менших НПП та РЛП.

Крім природних багатств край славиться значною кількістю історико-культурних пам'яток. Правда більшість з них розташовані або в західній, або в центральній частині регіону. Тут в першу чергу необхідно відмітити перлину краю – місто Кам'янець-Подільський, який за кількістю пам'яток історії та культури поступається лише Львову та Києву. Серед інших значних центрів туризму Поділля виділяються Почаїв, Зарваниця, Лядова, Летичів, Меджибіж, Кременець, Буша, Сатанів, Тульчин, Немирів, Вишнівець, Збараж. Крім того, регіон має понад 50 місць де є залишки середньовічних фортець та замків.

Уже декілька років в регіоні активно розвивається промисловий (індустріальний) туризм. Його центрами є Хмельницька АЕС (м. Нетішин) та головне підприємство «Рошен» (м. Вінниця). Екскурсії на ці об'єкти розписані на декілька тижнів і навіть місяців.

Вся ця сукупність природних особливостей території та історико-культурних пам'яток дала змогу інтенсивно розвивати на території Поділля різні види туризму. Їх розвиток сприяв, в свою чергу, поступовому розвитку галузей, що виконували роль інфраструктурного забезпечення. Наступним етапом розвитку туристично-рекреаційної галузі було створення одного з перших в Україні кластеру сільського туризму «Оберіг» у селищі Гриців Шепетівського району Хмельницької області. Пізніше було створено ще ряд таких кластерів.

На сьогоднішній день в регіоні активно працюють такі кластери: «Кам'янець» (м. Кам'янець-Подільський), «Кам'янецький дивокрай» (с. Колибаївка, Кам'янець-Подільський район), «Оберіг» (сmt. Гриців, Шепетівського району); кластер сільського туризму «Мальовнича Бережанщина» (Бережанський район, Тернопільська область); кластерне утворення «Подільська гільдія ремісників» (м. Кам'янець-Подільський).

Кожний із цих кластерів ставить перед собою певну мету. Наприклад, кластер «Оберіг» активно популяризує не тільки в Україні, але і далеко за її межами переваги сільського способу життя та красу природи Північного Поділля. До його складу входить понад 20 агроосель. Всі вони мають різну категорію класності, тобто можуть надати послуги різного рівня комфортності і відповідно до вимог відпочиваючих. Крім того, в структуру кластеру входять садиби які надають інші послуги (транспорту, риболовлі, екскурсійного обслуговування, харчування та ін.). Також кластер активно співпрацює з Вищим художнім училищем, що знаходиться в селищі і виготовляє сувеніри для туристів. Що така модель є дієюю говорить той факт, що тут постійно відпочивають туристи не тільки з різних регіонів України, але і Німеччини, Нідерландів, США.

В той же час «Подільська гільдія ремісників» займається реконструкцією середньовіччя. Вони досить успішно працюють і поступово розширюють сфери свого впливу.

Але це поки-що перші подібні утворення на території Поділля. Разом з тим, в деяких його частинах склалися усі умови для організації подібних туристичних кластерів. В першу чергу назріла така необхідність у північній частині Тернопільської області. Саме тут знаходиться один із всеукраїнських центрів православ'я – м. Почаїв із знаменитою Почаївською Лаврою. Її щорічно відвідує від 30 до 40 тисяч паломників та звичайних екскурсантів. Але для розміщення значної кількості паломників, особливо у великі релігійні свята, гостро відчувається нестача місць для ночівлі.

За 25 км від Почаєва знаходиться м. Кременець. На його території збереглися залишки Кременецької фортеці, яку не змогли взяти навіть орди монголо-татар. Вона є добре відвідуваним туристичним об'єктом. Також в місті є цікавий і досить відвідуваний краєзнавчий музей, жіночий монастир та ряд пам'яток архітектури. Поряд з містом знаходиться «Божа» гора – місце паломництва православних.

В 24 км південніше Кременця знаходиться невеличке містечко Вишнівець. В ньому досить добре зберігся палац князів Вишневецьких який входить до складу історико-культурного заповідника «Замки Тернопілля». Саме ці населені пункти та екскурсійні об'єкти, що розташовані в них або поряд, мають стати основою для створення туристичного кластера «Кременець» або «Кременецькі гори». Уже найближчим часом необхідно створити інформаційний центр який би координував туристичні потоки цього досить цікавого регіону з великим туристичним потенціалом. Крім цих міст та містечок, в

навколишніх селах є всі умови для розвитку сільського туризму. Але головною проблемою його розвитку є практично повна необізнаність місцевих жителів з вимогами до осель зеленого туризму та відсутність зв'язків з туристичними фірмами, що організують тури в ці місця та потребують закладів розміщення туристів та паломників. Наявність постійних потоків туристів які зупиняються на декілька днів, викличе, в свою чергу, необхідність удосконалення закладів харчування та розвитку сфери обслуговування.

Також є необхідність створення кластеру «Вінниця». Якщо раніше головні туристичні потоки в місто були спрямовані до Національного музею-садиби М.І. Пирогова, кондитерської фабрики «Рошен» та ставки «Вервольф», то після введення в дію найбільшого в Європі світломузикального фонтану «Рошен», не дивлячись на сезонний характер його роботи, кількість туристів у місті виросла в декілька раз. Відповідно це визвало і розвиток відповідної інфраструктури навколо нього – було побудовано ігрові дитячі майданчики, кафе, ресторани (з виглядом на фонтан). Туристам пропонується різноманітна сувенірна продукція. Крім того туристи почали активніше відвідувати і інші об'єкти міста – музей М. Коцюбинського, музей Повітряних Сил ЗСУ, «Мури», краєзнавчий музей, Вежу, фірмовий магазин корпорації «Рошен», музей ретромобілів. До послуг туристів екскурсійні тури по центру міста та трамвайна екскурсія містом на трамваї «Везучик». В місті є достатня кількість готелів, а навколо міста баз відпочинку та садиб сільського туризму. Але поки-що відсутній єдиний центр який би координував роботу всіх цих об'єктів та організацій і оперативно реагував би на зміну кон'юктури ринку.

Складовою частиною новоствореного кластеру має стати селище Вороновиця, що знаходиться лише в 20 км південно-східніше Вінниці обабіч міжнародної траси Львів – Кіровоград. Саме тут знаходиться музей історії авіації та космонавтики а також активно розвивається сільський зелений туризм. На околицях селища розташовано декілька приватних баз відпочинку з досить високим рівнем комфортності.

До цього ж кластеру пізніше можна було б підключити туристичні об'єкти м. Немирова й санаторій «Авангард» який знаходиться в ньому. Санаторій та парк, що його оточує, має статус санаторію регіонального рівня і користується значною популярністю. Немирів знаходиться в 43 км (35 хв. їзди автобусом) від Вінниці на трасі Львів – Кіровоград і є зручним з точки зору транспортної доступності.

На півдні Вінницької області активно формується туристичний кластер «Буша». Його основою є державний історико-культурний заповідник «Буша» та заказник державного значення «Гайдамацький яр» з унікальними дохристиянськими скельними зображеннями. Село Буша, ще 3-5 років тому знаходилось в депресивному стані. Після «розкрути» заповідника село почало поступові відроджуватись. Відновили роботу магазини, до заказника відремонтували дорогу та обладнали стоянку для транспорту. В самому заказнику створили декілька зон відпочинку. За останній рік, в селі було обладнано декілька садиб сільського зеленого туризму. Вони почали користуватись значною популярністю в весняно-осінній період, коли сюди прибувають туристи на декілька днів, а під час проведення фестивалів каменетесання відчувається навіть їх нестача.

Колектив працівників заповідника дружній і активно працює над вдосконаленням структури та поповненням експонатів. Вони ж є власниками садиб зеленого туризму та виробниками значної частина сувенірної продукції. Крім того в них можна отримати інформацію про екскурсійні об'єкти інших сіл Ямпільського району. Тобто ми маємо майже всі ознаки кластеру. Основною ж його проблемою є слабка інформаційна забезпеченість та пропаганда унікальної краси цього придністровського краю. Ще однією проблемою активного його розвитку є відсутній взаємозв'язок з неподалік розташованим с. Клембівка, де практично все село займається знаменитою на всю Україну «клембівською вишивкою». На нашу думку, їх поєднання в єдиний кластер було б економічно вигідне обом сторонам і сприяло б їх швидкому розвитку.

В центральній частині Поділля необхідно створити багатофункціональний кластер «Межибіжжя». До його складу увійшли б державний історико-культурний заповідник «Межибіж», комплекс споруд засновника хасидизму Баал-Шем Това, комплекс екскурсійних об'єктів селища Летичів (залишки Летичівського замку (1598 р.), Домініканський оборонний костюл з кляштором (1606 р.), Михайлівська церква). Враховуючи те, що на території Меджибожської фортеці постійно проводяться історико-культурні фестивалі всеукраїнського та міжнародного рівнів, тут завжди бракує житла. Тому слід очікувати найближчим часом швидкий розвиток сільського туризму. І знову виникне необхідність у створенні єдиного координаційного центру, який би швидко реагував на потреби туристів. Крім того необхідно належне облаштування стихійного ринку сувенірної продукції який періодично виникає біля фортеці.

Значні перспективи економічного характеру мало б і створення туристичного кластера «Медобори – Сатанів». До його складу могли б увійти Державний курорт «Сатанів», природний заповідник «Медобори», а також екскурсійні об'єкти селища Сатанів та його околиць. Крім того як екскурсійні об'єкти можна використати закинуті вапнякові кар'єри, що знаходяться на околицях селища Закупне в 18 км від Сатанова. Створення цього кластера цікаве тим, що в адміністративному відношенні він буде знаходитись на територіях двох областей – Хмельницької і Тернопільської і на його основі можна було б апробувати ефективність діяльності міжобласного кластера.

Найбільш потужним туристичним кластером все ж має бути модернізований туристичний кластер «Кам'янець на Поділлі». На сьогоднішній день лише Кам'янець-Подільська фортеця офіційно приймає щорічно понад 200 тисяч іноземних та внутрішніх туристів. Для їх обслуговування необхідно створення відповідної, ефективно діючої інфраструктури. Таку інфраструктуру, через брак державних коштів, швидко можуть створити туристичні кластери.

На сьогоднішній день на території міста Кам'янець-Подільський та району, практично відособлено ефективно діють три туристичні кластери – «Кам'янець» (м. Кам'янець-Подільський), «Кам'янецький дивокрай» (с. Колибаївка, Кам'янець-Подільський район), «Подільська гільдія ремісників» (м. Кам'янець-Подільський). Крім того, в місті та його околицях, функціонує мережа готелів, кемпінгів, баз відпочинку, кафе та ресторанів, які також не становлять єдиного цілого.

На нашу думку має бути єдиний центр координації роботи всіх цих закладів. Всі зацікавлені сторони такого кластеру спільними зусиллями можуть організувати інформаційно-координаційний центр куди б оперативно передавалася б уся необхідна інформація, а він, в свою чергу швидко реагував на потреби туристів і членів кластеру.

Також в діяльність цього кластеру потрібно більш активно включати сільськогосподарські колективи, фермерів та приватних підприємців які б спеціалізувалися на вирощуванні та постачанні для кластеру різноманітної, екологічно чистої сільськогосподарської продукції. Крім того, саме кластер, зможе стимулювати і фінансово підтримати розвиток сільського зеленого і екологічного туризму. Також кластер має активно співпрацювати з базами відпочинку, що розташовані на березі Дністровського водосховища. Вони мають змогу надати туристам можливість відпочити в екологічно чистій місцевості на території НПП «Подільські Товтри». Науковцями цього парку розроблено більше десятка екскурсійних маршрутів, в тому числі вузькоспеціалізованих. Співпраця кластеру з парком дала б можливість в повній мірі використати туристичний потенціал регіону.

В майбутньому цей кластер стане ядром створення потужного міжобласного туристичного кластеру. Сюди можуть бути включені спелеологічний комплекс, що розташований на території Борщівського району Тернопільської області та туристичний комплекс м. Хотин Чернівецької області, основою якого є Хотинська фортеця. Крім того в радіусі 30-40 км знаходяться залишки фортець XIV-XVII століть, які також будуть включені в туристичні маршрути.

Перспективним є створення на базі садіб сільського зеленого туризму Барського району Вінницької області потужного кластеру, аналогічного кластеру «Оберіг», але його особливістю буде те, що садиби, на відміну від Грицівського, розташовані не в одному селищі, а по території всього району.

В інших частинах Поділля передумови для створення туристичних кластерів, на сьогоднішній день, мінімальні. Але можна стверджувати, що в найближчі 2-3 роки такі умови виникнуть в багатьох частинах краю.

Висновки

На території Поділля сьогодні активно функціонують 5 туристичних кластерів. Вони маю або вузьку спеціалізацію («Подільська гільдія ремісників», «Оберіг»), або багатопрофільні (Кам'янець»). Разом з тим уже визріли всі умови для створення нових кластерів на півночі Тернопільської області, Вінниці, Буші, Меджибожі, Сатанові, Бару. Крім того необхідно об'єднати діючі туристичні кластери Кам'янець-Подільського в один, що значно підвищить економічну ефективність їх діяльності.

Література

1. Басюк Д. Кластерна модель як фактор підвищення конкурентоспроможності туристичного продукту міста Кам'янець-Подільського / Д. Басистюк // Економіст. – 2008. – № 10. – С. 40-42.
2. Гайдук А.Б. Інтегрований туристичний концерн – сучасна форма туристичного підприємства в умовах глобалізації / А.Б. Гайдук // Регіональна економіка. – 2006. – №2. – С. 204-211.
3. Гоблик В. В. Економічна суть кластерів та особливості їх утворення і функціонування у туристично-рекреаційній сфері / В. В. Гоблик // Науковий вісник УжНУ. Серія „Економіка”. Вип. 24. – Ужгород, 2007. – С. 151-159 с.
4. Гонтаржевська Л.І. Ринок туристичних послуг в Україні: Навчальний посібник. / Л.І. Гонтаржевська. – Донецьк: Східний видавничий дім, 2008. – 180 с.
5. Дишловий І. М. Особливості функціонування регіонального рекреаційно-туристичного кластеру та його регулювання / Дишловий І. М. // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua>.
6. Кирилюк Л.М. Ландшафти Подільської височинної висотно-ландшафтної області як об'єкти туризму / Л.М. Кирилюк //Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського. Сер. Географія. – Вінниця, 2013. – Вип. 25. – С. 102-108.
7. Портер М. Конкуренція / М. Потер // Пер. с англ.: Уч. пос. – М: Издательский дом “Вильямс”, 2003. – 495 с.
8. Проект Концепції створення кластерів в Україні [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.me.gov.ua.
9. Семенов В.Ф. Регіональний рекреаційний кластер у контексті структурної перебудови економіки регіону /В.Ф. Семенов, В.М. Мозгальова, І.В. Давиденко // Регіональна економіка. – 2006. – №3. – С. 78-89.

10. Томаневич Л.М. Організаційно-економічний механізм управління туристично-рекреаційними комплексами в Україні. /Л.М. Томаневич. Дис. канд. екон. наук: 08.02.03/ Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. - Львів, 2005.
11. Чорненко Н. В. Організація туристичної індустрії: Навчальний посібник / Н.В. Чорненко - К.: Атіка, 2006.- 264 с.
12. Офіційний сайт Державної служби туризму і курортів України [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.tourism.gov.ua

Аннотация. Л. М. Кирилюк *Перспективы создания туристических кластеров на территории Подолья. В общих чертах охарактеризовано основные туристические ресурсы Подолья. Определено, что регион имеет значительные туристические ресурсы. Дана характеристика действующим туристическим кластерам на территории Подолья. Рассмотрено перспективы создания новых туристических кластеров. Проанализировано особенности организации таких кластеров: «Кременец», «Винница», «Буша», «Межибожье», «Медоборы-Сатанов». Обосновано необходимость создания на основе уже действующих туристических кластеров города Каменец-Подольский и района единого кластера «Каменец на Подолье». Спрогнозировано, что в будущем он станет ядром межрегионального многофункционального туристического кластера.*

Ключевые слова: туристический кластер, туристические ресурсы, туристические объекты, сельский туризм.

Abstract. L. M. Kyrylyuk *Prospects for the creation of tourism clusters in the territory of Podolia Outlined the main tourism resources Podolia. Determined that the region has a significant tourism resources . The characteristic of the tourist cluster in Podolia. Considered the prospect of creating new tourist clusters. Analyzed the characteristics of the organization of such clusters "Kremenets", "Vinnitsa", "Busha", "Mezhibozhe", "Medobory-Satanov". Justified by the need to establish on the basis of existing clusters tourist town of Kamenetz-Podolsk district and a single cluster "Kamenetz on the Podolia." Predicted that in the future it will become a multifunctional core interregional tourism cluster».*

Keywords: tourism cluster, tourism resources, tourist facilities, rural tourism.

Поступила в редакцию 02.02.2014 г.